

NECATİ BEĞ DİVANI'NDA DEYİMLER VE "TEBBETİ TERS OKUTMAK" DEYİMİ ÜZERİNE

Eyüp AKMAN *

ÖZET

Necati Bey XV. yüzyıl Divan şairi olarak kabul edilmesine rağmen kullandığı dil, yararlandığı mazmunlar, tasvirler kısaca kültür unsurları olarak tamamen halka yakın bir çizgide bulunmuştur. Onun eserleri derinlemesine incelendiği zaman bu çizginin daha da netleştiği görülmektedir.

Bu araştırmamızda Necati Bey Divanı'nda yer alan deyimleri tespit etmeye çalışacağız. Ayrıca diğer halk ve Divan şairlerinin "Tebbet-i Vârûn" dedikleri "tebbeti tersden okutmak" deyiminin anlamı ve bu deyimnin şairlerin eserlerine nasıl yansıdığını örneklerle açıklayacağız.

Anahtar kelimeler: Necati Divanı, Deyimler, *Tebbeti Ters Okutmak* Deyimi

ABSTRACT

Necati Bey XV. Although considered as Divan-century poet, the language, the advantage of mazmun, briefly described as cultural elements were found in a line completely grassroots. His works have been examined in depth is seen when the line becomes even more clear. This research is located in the U.S. Court Necati Bey will try to identify idioms. In addition, other people and the Divan poets "Tebbet-i varun" they say "reverse Tebbet to read" the meaning of words and how these statements reflected the work of the poet will explain with examples.

Key Words: Necâti's Diwan, Idioms, Idiom of *reverse tebbet to read*

Gelibolulu Ali, Kûn-h-ül Ahbar adlı eserinde Necati Bey için "Şairlerin pîri ve önderi; belîğlerin emsalsiz, muhterem beyi, darbimesel söyleyenlerin ünlü reisi, fasihler zümresinin herkes tarafından uygun görülüp kabul edilen hükümdarları, karînlerin ve asırların nadir yetişirdiği, feleğin ve beldelerin emsalsiz olarak vücuda getirdiği büyük bir şair"¹ dir diyor. Bu vasıfların hepsini Necati Bey hak etmiştir. Ben burada Necati Bey'in şiirlerine malzeme oluşturan bazı deyimler ve onların anlamları üzerinde durduktan sonra "tebbeti ters okutmak" deyiminin manasını açıklamaya çalışacağım.

Necati Bey'in yetiştiği yerin Kastamonu olduğu, kaynakların ortak ifadesidir. Necati Bey, Edirneli olmakla beraber Kastamonu'da yetişmiş, Fatih Sultan Mehmet zamanında şiddetli bir kışta Kastamonu'dan İstanbul'a gitmiş ve sultana şiirler sunmuştur.²

Kastamonu'da yetişmiş olması Necati Bey'e bir takım avantajlar sağlamıştır. Kastamonu, Selçuklulardan itibaren bir kültür merkezi konumundadır. Necati Bey bu zengin kültürden fazlasıyla nasiplenmiş ve bu durumu şiirlerine yansıtmıştır. Bu gerçeği Latifi şöyle ifade eder: Necati'nin "divanında yer alan şiirlerin çoğu Kastamonu yöresinde söylendiği için beyitlerinde yer alan ibarelerin bazısı adı geçen vilayetin eski adetlerine ve ıstılahlarına uygun düşmüştür. Ama bu ibareleri daha önce duymamış olanlar, beyitlerdeki nükteyi değerlendiremeyip değişik şeyler hayal ederler."³

Biz de bu araştırmamızda, Latifi'nin endişesini haklı bularak, Necati'nin şiirini açıklayacak olanlara bir katkı olsun düşüncesiyle Necati'nin şiirlerinde yer alan deyimleri inceledik. İncelediğimiz beyitlerde yer alan deyimleri seçerken özellikle Kastamonu ağzında sık kullanılanları tercih ettik ve beyitlerin sonuna Necati'nin Kastamonu ağzıyla söylediği birkaç kelimeyi de ilave ettik.

Divan şiirinde mesel söylemeyi Atâ'i icad etmiş⁴ ve ilk defa da Safi denemiştir.⁵ Necati Bey — yetiştiği muhitten olsa gerek—şiirlerinde bol miktarda atasözü ve deyim kullanarak bu konudaki öncü şairlerden daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır. "XVI.yy, klasik edebiyatımızın kemale erdiği, kudretli şairlerin çoğaldığı bir devirdir. Yüzyılın başında vefat eden Necati Bey'in kemal seviyesine ulaştırdığı

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

¹ Ali Nihat Tarlan, *Necati Beğ Divanı*, Ank. 1992, s.30

² Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Ank. 1996, s. 30

³ Mustafa İsen, *Latifi Tezkiresi*, Ank. 1999, s.324

⁴ Haluk İpekten, *a.g.e.*, s. 23

⁵ Haluk İpekten, *a.g.e.*, s.54

şirde atasözü, deyim ve halk söyleyişlerini kullanma uygulaması, kendinden sonraki şairler üzerinde çok etkili olmuştur.”⁶

Necati Bey'in divanı dikkatle incelendiğinde onun şiirlerinde kullandığı atasözleri ve deyimlerin sayısının ne kadar çok olduğu meydana çıkmaktadır. “Eldeki kaynaklarda Necati için hep “Atasözü söyleme yolunda herkesçe beğenilip aranmaktadır(Sehi Tezkiresi)”, “Anadolu’da atasözü söyleycilik Necati Bey’de olgunluğunu bulmuştur (Latifi Tezkiresi)”, “Her beyti atasözü ile karışıktır (Aşık Çelebi Tezkiresi), “atasözü söyleyenlerin ünlü başkanı(Kühül Ahbar) sözleri kullanılmışsa da Necati’nin, şiirlerinde deyimlere atasözlerinden daha çok yer verdiği görülmektedir; bu bakımdan kaynaklarda atasözü ile deyimlerin birbirine karıştırıldığı, ikisinin de aynı şey sanıldığı, ya da sayıldığı anlaşılmaktadır. Necati, bunları Divan şiirinin klasik mazmunlarıyla birleştirmiştir.”⁷

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, burada Necati Bey divanında yer alan bütün deyimleri anlatacak ve açıklayacak değiliz. Sadece Kastamonu ve civarında kullanılan deyimler üzerinde duracak ve bu deyimlerin “Deyimler Sözlüğü”⁸nde yer alıp almadığına bakacağız. Zamandan kazanmak için bilinen deyimleri açıklamadan sadece okuyacağız ve az duyulan veya hiç duyulmayanları izah edeceğiz.

A) Deyimler Sözlüğünde yer alan deyimler:

1-Yüz kızartmak: (1-Utanmakla birlikte yapmak, 2-Birini utanacak duruma düşürmek, No:7785⁹)

*Yâkut olur saht ü kurur kam akikin
Yüzünü kızardıp çün ala büseni sahba(K1/8)¹⁰*

2-Bağrına taş basmak:(Derdini kimseye açmaksızın her türlü acıya katlanmak No:2903)

*Kan yut cefâ-yı dehr ile bağruna taş bas
Ağzından ey dil ister isen lâ'l-veş nisâb (K3/42)*

3-Başını alıp gitmek:(Kimseye danışmadan ve nereye gideceğini kimseye bildirmeden çevresindekilerle ilgisini kesip bulunduğu yerden uzaklaşmak No: 3021)

*Başın alır gider elbette bu mukarrerdir
Adû elinden eger kurtarırsa cân hançer (K 7/27)*

4-Ağzının suyu akmak: (Çok beğenip imrenmek No:2317)

*Selsebil-i suhânım böyle revân görür ise
Akıp ağızı suyu tahsin ede Selmân ü Kemâl (16/40)*

5-Defteri dürülmek: (1-Ölmek, öldürülmek, 2-İşine son verilerek bir yerden uzaklaştırılmak No:3814)

*Der demez Hâtem-i Tayy defterini dürdü cihân
Şehriyar adına okumalı diyân-ı kerem(K 18/5)*

6-Gözü yememek:(Yapma güç ya da yeteneğini kendinde bulmamak No: 4898)

*Ey bana sen ağlamakla başa çıkmazsın deyen
Gözü yemeyen kişi ummâna olmaz aşına (G 17/4)*

⁶ Cemal Kumaz, “Divan Şiirini Halk Şiirine Yaklaştıran Bir Özellik:Atasözleri ve Deyimler”, *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müsterekleri*, Ank. 2003, s.45

⁷ Cevdet Kudret, *Örneklili Türk Edebiyatı Tarihi*, Ank. 1995, s.383

⁸ Burada temel aldığımız *Deyimler Sözlüğü*, Ömer Asım Aksoy’un kitabıdır. C.II, Ank 1984

⁹ Parantez içindeki numaralar sözlükte yer alan deyimlerin sıra numarasıdır.

¹⁰ Çalışmamızda Ali Nihat Tarlan’ın hazırladığı Necati Beğ Divanı esas alınmıştır. Kısaltmalarda K “kaside”, G “gazel”lerin kısaltması olup ilk numara gazel veya kasideye, ikinci numara beyit sırasına işaret eder.

7-Parmağı ağızda kalmak:(Şaşa kalmak, hayretler içinde kalmak No: 6554)

*O mâhî nâgehan görsem bana söylemeyip geçse
Kalır parmağım ağızda gören demez ki canlıdır(G69/3)*

8-Göz açtırmamak:(Başka bir iş yaptırmasına vakit ve fırsat vermemek No: 4749)

*Bana göz açtırmayan ol nergis-i şehlâsıdır
Bana gün göstermeyen bu zülf ü müşk âsâsıdır (G85/1)*

9-Ağızını aramak:(Bir kimseyi konuşturarak belli bir konu üzerindeki düşüncesini öğrenmeye çalışmak No:2300)

*Deheninden sanemâ hiç alınmadı haber
Nice kez goncanın ağızın aradı bâd-ı seher (G111/1)*

10-Kanına aş yermek: Sözlükte "kanına susamak No:5635"şeklindedir.Anlamı, öldürme hırsı içinde olmaktır.

*Bin hadiseyle hâmiledir devr-i rûzigar
Zinhar gâfil olma ki kanuna aş yirer (G127/2)*

11-Gökten zenbille inmek:(Başkalarına tanınmayıp sadece bir kişiye tanınan haklar olduğunda o kişi için söylenir. No:4667)

*Tutalım zenbil ile gökten iner meh-pâreler
A begim yerden mi çıktı âşık-ı biçâreler (G139-1)*

12-Ağızını bıçak açmamak: (Üzüntüsünden söz söyleyecek durumda olmamak No: 2301)

*Ağızın bıçaklar açmaya sohpette pistenin
Anun dilini ol büt-i şekker-şiken bilir (G156/3)*

13-Başı göğe ermek: (Uğraşa uğraşa layık olmadığı şeyi elde ettiğinden çok sevinip böbürlenmek No: 2981)

*Meskenet yolun güneşden öğren ey meh-pâre kim
Göklere erişdi başı dahi yüzü yerededir (G172/7)*

14-Gönül almak:(Bir kimseyi, uygun bir davranışla, bir armağanla hoşnut etmek, sevindirmek No:4701)

*Necâti hûb-rûlardan sakın kim
Ahırlar gönülünü inkar ederler (G175/8)*

15-Karanlıkta göz kırpmak:(Başkaları anlamasın diye, yaptığı işe özel bir biçim veren kişinin maksadı, anlamasını istediği kimsece de anlaşılammak No: 5693)

*Duyarız bir kişi karanuda göz kırpdığını
Biliriz leblerine çeşme-i hayvan ezilir(G199/4)*

16-Yok pahasına gitmek:(Değerinden pek çok az bir paha ile No:7623)

*Etmedim can için ağızla nizâ
Yok bahaya gitdi ol nazig metâ(G260/1)*

17-Kıl yarmak: Sözlükte “kılı kırk yarmak No:5847”şeklindedir.Anlamı, çok dikkatle, en küçük ayrıntılarına kadar titizce incelemektir.

*Dehanı kıl yaruben her suale verdi cevab
Dahi o gamze-i fettan eden cidale tama' (G 263/4)*

18-Ahı yerde kalmamak:(Zulme uğrayan kimsenin bedduası, etkisini göstermek No:2337):

*Ey güzellik bürçına horşid olan yakma beni
Yerde kalmaz çün bilirsin dūd-âht kimsenin (G300/6)*

19-Diş bilemek:(Hıncını gösterir durum almak, kötülük yapmak için fırsat beklemek No:3975)

*Diş bilermiş leb-i şirin-i yâra vaz gel
Ey Necati döymes ol tathya dendânin senin (G311/8)*

20-Yarım ağız konuşmak:(Tam istekli olmayarak, yarı ister yarı istemez biçimde No:7506)

*Dünya bütün benim dese yarım ağız lebin
Can-ı azize etmeye ayırık ecel hücum (G360/2)*

21-Yıldızları barışık olmak:(Birbirleriyle iyi anlaşılır ve geçinir olmak No: 7610)

*Ağladıkça göz yaşı dūr etti der-gehden beni
Yıldızım barışmadıkça sen mâh ile şâhım benim (G369/2)*

22-Ayakları yer basmak: Sözlükte “ayakları yere değmemek No : 2820” şeklindedir. Anlamı, çok sevinmek, sevinçten hoplayıp zıplamaktır.

*Dâr-ı fenâda ayağı yer basmasa ne tan
Gösterdiler Necati 'ye dar-ül-bekâ yolun (G384/7)*

23-Ateş almaya gelmek:(Çok kısa süre kalmak anlamındadır. Neden bu kadar çabuk gitmek istiyorsun? Olur mu böyle? No: 2712)

*Gönül karşına geldikçe hayalin bir dem eğlemez
Sanasın kim od almağa gelir bu külbe-i gamdan(G392/2)*

24-Ayaklarına su dökmek: Sözlükte “ayağına sıcak su mu dökelim No:2781”şeklindedir.

*Hayali serv-i kaddinin dile gelmedi haylıdan
Ayağına su dökmeli olupdur çeşm-i pür-nemden (G392/5)*

25-Gökte ararken yerde bulmak:(Çok güçlükle ele geçirebileceğini sandığı şeyi ya da kişiyi kolayca bulmak No:4666)

*Sen melek simaya canlar verdiğim ayb etme kim
Yerde buldu gökte isterken İsa bugün (G428/6)*

26-İpini sürüyüp gezmek:(Yuları çözülmüş hayvan gibi başı boş, serserice dolaşıp vakit öldürmek No: 5421)

*Lâ'line nice benzedeyim şol güheri kim
İpin sürüyüp yürüye bâzar arasında (G447/4)*

27-Aralarından su sızmamak:(Birbirleriyle çok yakın sıkı fıkı ahbab olmak No:2610)

*Bin çevr edersen ağlamazam senden ey felek
Ol gül-ruh ile çünkü su sızmaz aramızdan (G489/4)*

28-Altın adını bakır etmek:(Kötü işler yaparak itibardan düşmek, eski iyi adını, uygunsuz davranışlarıyla kötüye çevirmek No: 2516)

*Derler mihak şaraba harâbât erenleri
Şad ol gönül ki altın adın bakır olmadı (G600/3)*

29-Yıldızı düşük:(Talihsiz, gözden düşmüş No: 7607)

*Bağrı başlı gözü yaşlı yıldızı alçak olur
Her kişi düşmen olur ger eylese gavga garîb (G26/3)*

B)Deyimler Sözlüğünde yer almayanlar veya farklı manada kullanılanlar

1-Yüzü ak olmak: Deyimler sözlüğünde, “suçu ve utanılacak bir durumu bulunmayan No: 7756”şeklindeki bu ifade, Kastamonu ağzında farklı anlamda kullanılır. Bizim istemediğimiz bir şeyi yapmaktâ ısrâr eden ve yapan kişiye, kinayeli bir biçimde “yüzün ak olsun, sonunda yapacağımı yaptın, mutlu ol artık” denir. Necati de aşağıdaki beytindeki deyme bu anlamı vermiş ve kinayeli bir biçimde gama seslenerek göz yaşlarını kızıl kanlara boyadığını bundan dolayı da yüzünün ak olması yani mutlu olması gerektiğini söylemiştir.

*Yaşım ummânın âl ile kızıl kanlara boyadın
Yaradın gönlüme vallahi ey gam yüzün ağ olsun (G414/2)*

2-Göge direk olmak: Kastamonu ve çevresinde daha ziyade bir beddua anlamında kullanılır. Bir kişinin evinin veya herhangi bir nesnesinin yanması için “inşallah göge direk olur” denir. Necati de ahının göklere direk olduğunu yani aşk ateşi içinde yandığını söylüyor:

*Dün garibindir Necâti ko kayırmaz âhumın
Göklere direk direk olsun duhâm her gece (G466/7)*

3-Dik gelmek: Karşı gelmek, boyun eğmemek, diklenmek anlamındadır. Necati aşağıdaki beyitinde çam fıstığı ağacına seslenir ve sevgilisinin boyuyla kendi boyunu kıyaslamamasını, ona karşı gelmemesini söyler. Aksi takdirde sana ceza verirler ve seni biraz yonarlar, demektedir.

*Dek dur yerinde epsem haddin bil ey sanevber
Dik gelme kadd-i yâra yoksa seni yonarlar(G92/4)*

4-Yöresine uğramak:Yöre, çevre, etraf demektir. Necati de bu ifadeyi aynı anlamda kullanmıştır.

*Aşık olduğum duyaldan yüzüme bakmaz habib
Yöresine uğramaz ölümlü bîmarın tabîb (G25/1)*

5-Nişan etmek: Kastamonu ağzında işaret koymak anlamındadır.Divan şiirinde sevgilinin yüz güzelliği bir kitaba, ayva tüyleri de onu tezyin için yazılmış yazıya benzetilmektedir. Ayrıca yüzün kenarındaki ayva tüyleri, yanlısın kenara yazılmasına da teşbih edilir.¹¹ Necati aşağıdaki beyitinde her iki duruma da gönderme yapmakta ve tırnakla yüze işaret konulduğunu söylemektedir.

¹¹ Mehmet Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, İst. 2001, s.170

*Defter-i hüsnünü tezyin etmeğe hat çekdiler
Yâ hatın yanlış diye dırnakla etdiler nişan (G431/9)*

6-Ayaktan düşmek:Bütün gün gezip dolaştıktan sonra çok yorulduğu ifade etmek için kullanılır.

*Gezmekle çemen güşelerin düşdüm ayaktan
Bir sencileyin serv-i hıramân ele girmez (G217/2)*

7-Ayağa düşmek:Değerini yitirmek, ortalarda olmak anlamındadır. Divan şiirinde saç, fitnedir. Yüz, magribden doğan güneş, yanak devr-i kamer olunca, zülf de Fitne-i Âhır zaman olur. Suçunu bilip sevgilinin ayağına düşer, fitneyi basmak lazımdır, bu sebeple âşık “iyilik et zülfün üstüne bas”der.¹²

*Saçın bilip düşer ayağa zülf-i fettânın
Aziz başın için iyilik eyle fitneyi bas (G255/4)*

8-Başını eteğine sarmak:Deyimler sözlüğünde bu deyim, “başını koltuğunun altına almak (No.3031)”şeklinde kayıtlıdır ve “ölümü göze alarak bir işe girişmek”anlamına gelmektedir. Beyitte Necati de mektup alıp veren bir insanın yani aracının her zaman tehlike altında olduğuna işeret eder.

*Başın sarar eteğine mektub alır verir
Bir parmağ ile ey nice iklim açar nişân(K 21/12)*

9-Ağzının ölçüsünü almak:Bu deyim de sözlükte “ağzının ölçüsünü vermek No: 2315”şeklindedir. Kastamonu ağzında da “Ağzının ölçüsünü almak”biçimindedir ve “paylamak, cevap vermek”anlamlarına gelir.Fakat Necati bu deymi “anladım, öğrendim”manasında daha farklı anlamda kullanmıştır.Klasik şiirde güneş yüze, ağız da küçüklüğü bakımından zerreye benzetilir. Necati aşağıdaki beyitte her iki duruma da işeret etmiştir.

*Aldım ağzın ölçüsünü zerre denli yok vefâ
Pür-cefâsın hey güneş yüzlü habibim Mustafâ (G 1/1)*

10-Yaraya tuz basmak: Acıyı daha da arttırmak anlamına gelen bu deyim Necati divanında şöyle geçer.

*Yine dil-hastelere vasl ile merhem geliser
Yine tuz saçılısar var ise yaralı yürek (K12/2)*

11-Gözünün önünde uçmak: Kastamonu’da bu deyim “aşırı derecede özlemek”anlamında kullanılır. Necati aşağıdaki beyitinde sevgilisini önceden düşündü gördüğünü fakat şimdi uyuyamadığından artık düş de görmediğini dolayısıyla hem uyku hem de sevgili özlemi çektiğini söylüyor.

*Seni düşünde görem derdi Necati lîkin
Düş de gör gözünde uçar şimdi anın hab gibi (G614/5)*

12-Pamukla yüzünden kan almak: Kastamonu ve civarında yanakları al al olan sağlıklı insanlara “yüzünden pamukla kan alınıyor”denir. Bu deymi Necati Bey aynı anlamda şiirinde kullanmıştır.

*Bir tarâvet tuttu gülşen kim semen-berler gelib
Fasd ederse gül yüzünden penbe ile kan alınır (G55/11)*

13-Yüze kir getirmek: Utanılacak bir iş yapıldığında kullanılır. Necati bu deymi şiirinde gerçek anlamında kullanmıştır.Ayrık, bir çayır otudur, kökü derinlerdedir ve ekinlere zarar verir. Necati de

¹² Mehmet Çavuşoğlu, a. g.e s.123

çayırılık bir alanda namaz kıldığını dolayısıyla da yüzüne ayırık otunun dikenleri ve toprak bulaştığını söylüyor.

*Secde edip ayruğa getirdim yüzüme kir
Göz yaşları neler çekti neler anı yuyunca (G475/4)*

14-Kef kef geçmek: Bu deyim de çok az kullanılan deyimlerdendir. Kastamonu ve civarında, aniden kötü haber alan, bir şeyden korkan insanlar için “benzi kef kef geçti”denir. Yani o kişinin yüzü beyazlamış ve o kişi kendinden geçmiştir.Necati'nin aşağıdaki beyitinde geçen “kef geçmek” deyimini Atilla Şentürk “kendinden geçmek” şeklinde açıklamıştır. Şentürk, sözü geçen deyim Tarama Sözlüğünde “takatten kesilmek, takatten düşmek” şeklinde yer aldığı fakat metinlerde bu deyim daha ziyade “kendinden geçmek” anlamında kullanıldığını ifade eder.¹³ Bu beyitte Necati, “mala kendinden geçecek derecede düşkün olan”dünya perestlerden bahseder:

*Terk et Necâti hâce-i dünya-peresti kim
Kef geçme mal üstüne verdi kemal ana(G11/6)*

Necati'nin, şiirlerinde kullandığı Kastamonu ağzına ait olan şu sözleri de söyleyip bu bahsi bitirelim:

Necati, söndürmek anlamında “söyündür- (s.119)”, balta anlamında “nacak (s.134)”, ayırmak anlamında, “arala- (G422/4)”, başa çıkmak anlamında “çıkış- (G402/7)”, uzaklaşmak anlamında, “ıralmak (G367/4)”, soğuk yerine “soğuk”tabirlerini kullanmıştır. Yine Necati, Eski Türkçe'nin ve Kastamonu ağzının karakteristik özelliği olan birinci şahıs eki olan “n”sesine şiirlerinde sıklıkla yer vermiştir.

C) Tebbeti Ters Okutmak Deyimi Üzerine

Klasik şiirde “tebbet-i vârun” olarak bilinen bu deyim, Kastamonu'da da sık kullanılır. Baktığımız deyimler sözlüklerinde yer almayan bu ifade, Kastamonu ve çevresinde “kurnaz, açık göz, uyanık” kişiler için söylenir.Bu deyim şu cümlede ifadesini bulmuştur. “O kadın insana tebbeti ters okutur.”

Çok az rastlanan bu deyim aynısına Amasya Taşova ilçesi Karlık köyü deyimlerinde de rastladık. Köyün internet sitesinde bulunan bu deyim “akla gelmeyecek kötülük düşünmek” anlamı yüklenmiştir.¹⁴

“Tebbet” kelimesi gerçekten tersten okunduğunda da “tebbet” şeklindedir. Bu deyimden şu anlamı çıkarmak mümkündür: Uyanık insanlar, siz farkında olmadan yapacaklarını yaparlar.Siz farklı bir şey yaptığınızı zannetseniz bile aslında yaptığınız şey aynıdır.Bu gerçeği o insanlar hissettirmezler.Yani sizi bir çeşit büyülemiş, aldatmış olurlar. Tebbet kelimesinde de aynı şey söz konusudur.Siz tebbeti ters okuduğunuzu sanırsınız ama yine okuduğunuz aynı, yani düzden okumaktır. “Sulu dereye götürüp susuz getirmek” de bu cümleden deyimlerdendir.

Necati Bey divanında rastlayamadığımız bu deyim, klasik şiirde ise ters tebbet anlamına gelen “tebbet-i vârun” sözüyle anılır. Fakat anlamı biraz farklıdır. Tebbet kelimesi “Kur’ân’da “Tebbet yedâ...” diye başlayan surede geçmektedir. “Ebû Leheb’in eli helak ve nâbûd oldu.Kendi dahi helak oldu.” Manasında olan sureye işaret eder. Cenab-ı Hak tarafından “Venzir...” âyet-i kerimesi inzal edilince Hz. Peygamber “Yakın hısımlarını çağırıp Hüda'nın gazabından ve rûz-ı cezanın zahmetinden kendilerini korkuttu. Amcası Ebû Leheb ona dönüp dedi:Bunun için mi davet ettin? Ve eline bir taş alıp Seyyidü'l -kevneyni vurmak istedi. Hak celle ve al'a bu sureyi (yani Tebbet'i) münzel kıldı.”¹⁵

¹³ Ahmet Atilla Şentürk, *Necati Beğ'in Sultan Beyazıt Medhiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar*, İst. 1995, s.122-125

¹⁴ www.pekdemir.atspace.com/deyimler

¹⁵ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İst. 1996, s.472

Sürenin “tebbet yada...” diye başlayan ayetinin manası “Elleri kurusun Ebu Leheb’in, nitekim kurudu da.”¹⁶ dır.

Divan şairleri “sihir ve tılsıma müteallik efsanelere telmih ederek bir çok mazmunlar yapmışlardır.”¹⁷ Bu mazmunlardan biri de bazı sureler okumak suretiyle yapılan uygulamalardır. Mesela, “Sihirbazlar, meclise sıklet verenleri def için Tebbet suresini ters okurlar”¹⁷. Bu durum bazı şairlerce dile getirilmiştir. Antakyalı Münif’in bir beyti şöyledir:

*Nazmım ahabâba olur kevser-i ihlâs Münif
Düşmene Tebbet-i vârun u yahod Kâriadır*

Yani: Münif! Nazmım dostlarım için hamiyet kevseri olur; düşmanlarıma da ters okunan Tebbet yahut kötü ruhları def için okunan ayet olur.

Sünbülzade Vehbi ve Nedim’in şu beyitlerinde de aynı mazmunla karşılaşırız.

*Sihir için Tebbet-i vârun okuma
Rukye-hanlık ile efsûn okuma*¹⁸

*Ganzeler ikbal-i şevka günde bin efsun okur
Nekbet-i endûha hattın Tebbet-i vârun okur (Nedim)*

Bu deyim’in klasik şiirdeki kullanımıyla Kastamonu’daki kullanımları arasında sihir ve büyü açısından bir ilişki vardır. Her iki durumda da insanlar büyülenmektedir.

Divan şiirinde sihir ve büyü ile ilgili bir başka mazmun da Harut ve Marut mazmunudur. Bu mazmun, Harut ve Marut adındaki iki meleğin dünyaya gönderilmesi ve Zühre adındaki bir kadının yoldan çıkarmasıyla Allah tarafından cezalandırılması olayını konu alır. Bu iki melek Babil’de ateş dolu bir kuyuya baş aşağı asılır ve insanlarla sihir yoluyla konuşurlar ve kendilerine müracaat eden insanlara sihir ve büyü öğretirlermiş.¹⁹

SONUÇ:

Bu araştırmamızda Necati Bey’in Kastamonu ile olan bağınu bir kez daha gündeme getirdik. Bu bağın sadece sözde kalmadığı, Kastamonu kültürünün eserlerine ne ölçüde yansıdığı üzerinde durduk. Necati, şiirlerinde pek çok çok atasözü ve deyim kullanmıştır. Hatta bir beyitinde birden fazla deyim veya atasözüne bile rastlanır. Necati’nin yoğun bir biçimde atasözü ve deyim kullanma sebebini, genelde halk kültürünü, özelden Kastamonu halk kültürünü çok iyi tanınmasıyla açıklayabiliriz. Necati, halk kültürü unsurlarını çok iyi özümsemiş ve bu unsurları şiirlerine, üstün şairlik gücü sayesinde uyarlamıştır.

Necati Bey şiirlerinde kullandığı deyimleri çoğu kez hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanarak şiirine ayrı bir renk ve üslup katmıştır.

Bu araştırma ve tespitlerimizle, bundan sonra Necati Bey’in şiirlerini açıklayacak olanlara bir katkıda bulunabildiysek ne mutlu bize. Bize bu mutluluğu yaşatmış veya yaşatacak olan Necati! Ruhun şâd, mekanın cennet olsun!

¹⁶ Hüseyin Elmalı, *Ayet Ayet Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, İst. 2006, s.655

¹⁷ Agah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İst.1984, s.223

¹⁸ Agah Sırrı Levend, a.g.e., s.225

¹⁹ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İst. 1996, s.472

²⁰ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İst. 2007, s.194

KAYNAKLAR

- AKSOY, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü, C.II*, Ank 1984
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, İst. 2001
- ELMALI, Hüseyin. *Ayet Ayet Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*, İst. 2006,
- İPEKTEN, Haluk. *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Ank. 1996
- İSEN, Mustafa. *Latifi Tezkiresi*, Ank. 1999
- KUDRET, Ceydet. *Örneklili Türk Edebiyatı Tarihi*, Ank. 1995
- KURNAZ, Cemal. *"Divan Şiirini Halk Şiirine Yaklaştıran Bir Özellik: Atasözleri ve Deyimler"*, *Halk Şiiri ve Divan Şiirinin Müsterekleri*, Ank. 2003
- LEVEND, Agah Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, İst. 1984
- ONAY, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, İst. 1996
- PALA, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İst. 2007
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla. *Necati Beğ'in Sultan Beyazıt Medhiyesi ve Bazı Gazelleri Hakkında Notlar*, İst. 1995
- TARLAN, Ali Nihat. *Necati Beğ Divanı*, Ank. 1992
- www.pekdemir.atspace.com/deyimler

